

Dân chủ trong công tác tuyên truyền: cách tiếp cận và nội dung cơ bản

NCS. ĐỒNG THỊ KIM XUYẾN

Trường Đại học Cần thơ; Email: dtkxuyen@ctu.edu.vn

Tóm tắt: Công tác tuyên truyền trong chủ nghĩa xã hội là một hoạt động bao gồm nhiều yếu tố cấu thành và chủ thể của hoạt động này là toàn Đảng, toàn bộ hệ thống chính trị và toàn thể nhân dân. Làm rõ nội dung dân chủ trong công tác tuyên truyền cần có cách tiếp cận đặc thù, mang tính tổng hợp, phù hợp với cách tiếp cận của khoa học công tác tư tưởng mà công tác tuyên truyền là một bộ phận. Nội dung dân chủ trong công tác tuyên truyền thể hiện ở công tác lãnh đạo, chỉ đạo của Đảng, công tác quản lý của Nhà nước và sự tham gia của nhân dân với tư cách vừa là đối tượng, vừa là chủ thể của công tác tuyên truyền. Đồng thời, dân chủ trong công tác tuyên truyền thể hiện trong việc xây dựng, tổ chức triển khai thực hiện mục đích, chuyển tải, lĩnh hội nội dung, lựa chọn, sử dụng hình thức, phương pháp, phương tiện và đánh giá hiệu quả công tác này.

Từ khóa: dân chủ, tuyên truyền, công tác tuyên truyền.

1. Quan niệm về dân chủ trong công tác tuyên truyền: một cách tiếp cận mới

Dân chủ là khái niệm xuất hiện khi con người sống thành xã hội, do hành động của cá nhân này có ảnh hưởng tích cực hay tiêu cực đến phúc lợi của các cá nhân khác. Quan niệm thực sự khoa học về dân chủ lần đầu tiên được các nhà kinh điển của chủ nghĩa Mác - Lênin nêu ra. C.Mác chủ trương xây dựng một chế độ dân chủ triệt để với quan niệm dân chủ là "do nhân dân tự quy định" V.I.Lênin cho rằng: "Dân chủ là tự do, là bình đẳng, là quyết định của đa số"⁽¹⁾; đồng thời khẳng định "chế độ dân chủ" là một hình thức nhà nước, một trong những hình thái của nhà nước, trong đó thừa nhận sự tham gia của đông đảo quần chúng nhân dân vào công việc quản lý nhà nước. Với tư cách là một hình thái nhà nước, một chế độ chính trị thì trong lịch sử có ba chế độ (nền) dân chủ: (1) Nền dân chủ chủ nô, gắn với chế độ chiếm hữu nô lệ; (2) Nền dân chủ tư sản, gắn với chế độ tư bản chủ nghĩa; (3) Nền dân chủ xã hội chủ nghĩa, gắn với chế độ xã hội chủ nghĩa.

Dân chủ xã hội chủ nghĩa là nền dân chủ mà mọi quyền lực thuộc về nhân dân, dân là chủ và dân làm chủ; dân chủ và pháp luật nằm trong sự thống nhất biện chứng; được thực hiện bằng nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa, đặt dưới sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản. Trên cơ sở kế thừa và phát triển các quan điểm về dân chủ của chủ nghĩa Mác - Lênin, Hồ Chí Minh cho rằng "Nước ta là nước dân chủ. Bao nhiêu lợi ích đều vì dân. Bao nhiêu quyền hạn đều của dân. Công việc

đổi mới, xây dựng là trách nhiệm của dân. Sự nghiệp kháng chiến kiến quốc là công việc của dân. Chính quyền từ xã đến Chính phủ trung ương đều do dân cử ra. Đoàn thể từ trung ương đến xã do dân tổ chức nên. Nói tóm lại quyền hành và lực lượng đều ở nơi dân"⁽²⁾.

Dân chủ là một nguyện vọng, khát vọng sống của con người. Nó phản ánh sự ý thức về quyền làm chủ và tự do trong các quan hệ xã hội ở từng giai đoạn lịch sử. Quyền lực này bao quát một phạm vi rất rộng, bao gồm quyền dân chủ là quyền tham gia quản lý xã hội, quyền tự khẳng định vai trò và trách nhiệm làm chủ của người dân với tư cách người chủ xã hội và nhân dân đóng vai trò người chủ trong hoạt động xã hội. Đó là: quyền được cung cấp thông tin; quyền được trao đổi, thảo luận, tranh luận; quyền được quyết định; và quyền tham gia của cán bộ, đảng viên và nhân dân vào hoạt động của Đảng, Nhà nước, các tổ chức chính trị - xã hội. Trên cơ sở các quan niệm trên đây về dân chủ, có một vài quan niệm cho rằng, dân chủ trong công tác tuyên truyền là quyền được cung cấp thông tin; quyền được trao đổi, thảo luận, tranh luận; quyền được tham gia vào việc ban hành các quyết định của Đảng, Nhà nước, tổ chức chính trị - xã hội về công tác tuyên truyền. Tuy nhiên, nghiên cứu kỹ lưỡng nội dung dân chủ thể hiện trong các lĩnh vực của đời sống xã hội, cũng như cách tiếp cận dân chủ của từng bộ môn khoa học thì thấy rằng quan niệm về dân chủ trong công tác tuyên truyền được hiểu như trên chưa thỏa đáng và chưa thật sự đầy đủ.

Khảo sát, nghiên cứu, phân tích kỹ lưỡng nội dung dân chủ mà các bộ môn khoa học tiếp cận thì thấy rằng, nhiều nhà khoa học, nhà nghiên cứu, từ góc độ nghiên cứu của mình, đã đưa ra quan niệm về dân chủ với những cách tiếp cận khác nhau và nội dung khác nhau. Chẳng hạn: (1) Tiếp cận dân chủ như là quyền lực của nhân dân (Triết học, Chính trị học, Chủ nghĩa xã hội khoa học, Luật học); (2) Tiếp cận dân chủ như là một hình thái nhà nước (Triết học, Chính trị học, Chủ nghĩa xã hội khoa học, Luật học); (3) Tiếp cận dân chủ như là một nguyên tắc tổ chức và hoạt động của tổ chức chính trị, chính trị - xã hội (Khoa học xây dựng Đảng); (4) Tiếp cận dân chủ như là một phương pháp quản lý xã hội, quản trị xã hội (Khoa học quản lý) hay như một phong cách giao tiếp, phong cách công tác (Tâm lý học, Khoa học quản lý) hay như một cơ chế vận hành của tổ chức, thiết chế xã hội. Ở góc độ khoa học công tác tư tưởng, dân chủ trong công tác tuyên truyền cần thiết phải tiếp cận từ nhiều phương diện: Dân chủ như quyền của các chủ thể và đối tượng trong công tác tuyên truyền; dân chủ như một nguyên tắc tổ chức và hoạt động, cơ chế vận hành của hệ thống công tác tuyên truyền; dân chủ như một phong cách, một phương pháp công tác[□]

Các nhà kinh điển mácxít đã khẳng định dân chủ có vai trò rất quan trọng trong mọi lĩnh vực của đời sống xã hội, trong đó có lĩnh vực công tác tư tưởng nói chung và công tác tuyên truyền nói riêng. Công tác tuyên truyền là một bộ phận cấu thành công tác tư tưởng nhằm truyền bá chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh, cương lĩnh, đường lối, chủ trương của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước, những tinh hoa văn hoá của dân tộc, nhân loại đến cán bộ, đảng viên và các tầng lớp nhân dân nhằm tạo nên sự thống nhất nhận thức, ý chí và hành động trong Đảng, sự đồng thuận trong xã hội, cổ vũ, động viên cán bộ, đảng viên và nhân dân thực hiện thắng lợi mục tiêu, lý tưởng của Đảng. Khi xem xét như một hoạt động, công tác tuyên truyền bao gồm những yếu tố cơ bản sau: chủ thể, đối tượng, mục đích, nội dung, phương pháp, hình thức, phương tiện và hiệu quả. Do vậy, nghiên cứu về dân chủ trong công tác tuyên truyền cần nghiên cứu, làm rõ những biểu hiện đa dạng và đặc thù của dân chủ trong từng yếu tố và trong cơ chế vận hành của tất cả các yếu tố cấu thành công tác tuyên truyền.

Đối với công tác tuyên truyền, dân chủ là vấn đề rất cấp thiết trong việc truyền bá và tiếp thu, lĩnh hội,

vận dụng, thực hiện hệ tư tưởng, chủ trương, đường lối của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước. Tuy các nhà sáng lập chủ nghĩa Mác - Lênin không trực tiếp bàn đến toàn bộ các vấn đề cơ bản của dân chủ trong công tác tuyên truyền nhưng nhiều bài viết, bài báo của các ông ít nhiều có đề cập đến vấn đề này, nhất là về vấn đề tự do bày tỏ, bảo lưu ý kiến. Khi phê phán chế độ dân chủ tư sản, C.Mác và Ph.Ăngghen đã đưa ra nhận định, đến một lúc nào đó, khi nhu cầu dân chủ lên cao, dân chủ vô sản thắng thế thì "chúng ta đều có khả năng bày tỏ quan điểm của mình trên một tờ báo Luân Đôn nào đó"^③. V.I. Lênin viết: "Mỗi cá nhân có quyền tự do viết và nói lên tất cả những điều họ muốn, không có một chút hạn chế nào"^④.

Trong quá trình hoạt động và lãnh đạo cách mạng Việt Nam, Hồ Chí Minh rất coi trọng việc đảm bảo dân chủ trong công tác tư tưởng nói chung và công tác tuyên truyền nói riêng; đó cũng là một trong những yếu tố quan trọng phản ánh chất lượng dân chủ của một chế độ xã hội. Người cho rằng "Trong lúc thảo luận, mọi người được hoàn toàn tự do phát biểu ý kiến"^⑤. Quán triệt quan điểm đó, Đảng ta nhấn mạnh "Việc giải thích đường lối không dừng lại ở những điểm chung. Phải chứng minh bằng những luận cứ khoa học và bằng thực tế sinh động, giúp cho mọi người hiểu rõ, hiểu sâu đường lối của Đảng; gắn chặt việc làm thấu suốt đường lối của Đảng với việc giải thích các chính sách cụ thể của Nhà nước"^⑥.

Từ những quan niệm và cách tiếp cận nêu trên, có thể hiểu: *Dân chủ trong công tác tuyên truyền là quyền tiếp cận, cung cấp thông tin, quyền thảo luận - tranh luận, quyền quyết định và quyền tham gia của cán bộ, đảng viên, nhân dân vào các quá trình, các hoạt động và sự vận hành của các yếu tố cấu thành công tác tuyên truyền, từ việc lãnh đạo, quản lý đến việc tổ chức thực hiện và kiểm tra, đánh giá hiệu quả công tác tuyên truyền.*

2. Nội dung dân chủ trong công tác tuyên truyền

Dân chủ trong công tác tuyên truyền bảo đảm cho chủ thể và đối tượng tuyên truyền thể hiện, thực hiện tính chủ động, tự giác, sáng tạo của mình trong việc truyền bá, giáo dục và tiếp thu, lĩnh hội chủ nghĩa Mác-Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh, cương lĩnh, đường lối, chủ trương của Đảng và chính sách, pháp luật của Nhà nước, tình hình trong nước và quốc tế, cũng như những tinh hoa văn hóa của dân tộc và nhân loại. Dân chủ trong công tác tuyên truyền là tôn trọng và đặt đúng vị

trí đối tượng, xây dựng và phát triển các chủ thể, các lực lượng công tác tuyên truyền; xác định và thực hiện nội dung tuyên truyền phù hợp với tình hình thực tiễn; lựa chọn và sử dụng phương pháp, hình thức, phương tiện tuyên truyền sát hợp với đặc điểm đối tượng cũng như hoàn cảnh, bối cảnh, thời điểm cụ thể; đánh giá hiệu quả công tác tuyên truyền một cách khách quan, khoa học, trung thực. Dân chủ trong công tác tuyên truyền được thể hiện qua những nội dung cơ bản như sau:

Một là, dân chủ trong hoạt động lãnh đạo công tác tuyên truyền. Để đảm bảo dân chủ và nhằm mục đích phát huy dân chủ, chủ trương, quan điểm, nhiệm vụ, giải pháp lãnh đạo công tác tuyên truyền cần được xây dựng dựa trên những yêu cầu sau: *Thứ nhất*, cấp uỷ các cấp không chỉ dựa trên cơ sở quan điểm, đường lối của Đảng, mà còn phải căn cứ vào đặc điểm, nhu cầu thông tin của đối tượng tuyên truyền và tình hình thực tiễn ở mỗi giai đoạn cụ thể của đất nước, từng khu vực, từng địa phương; nhạy cảm, mẫn cảm và phải quan tâm đầy đủ đến dư luận cũng như nguyện vọng chính đáng của cán bộ, đảng viên và nhân dân; *Thứ hai*, cấp uỷ các cấp có ý thức trách nhiệm đầy đủ giải quyết những yêu cầu chính đáng của nhân dân trong công tác tuyên truyền theo hướng dựa vào quần chúng, lắng nghe ý kiến những người trung thực, thông tin cho quần chúng những gì quần chúng cần biết; từ đó mà cùng bàn, cùng giải quyết tại cơ sở một cách có lý có tình, trong trật tự và đúng luật pháp những vấn đề nảy sinh từ cơ sở; *Thứ ba*, cấp uỷ các cấp căn cứ vào mục đích, nhiệm vụ, nội dung, đặc điểm đối tượng và tình hình thực tiễn địa phương mà có sự chỉ đạo, phân công, phối hợp chặt chẽ giữa các [bình chủng tuyên truyền] một cách phù hợp, nhằm phát huy sức mạnh tổng hợp của các cơ quan, ban ngành trong và ngoài hệ thống tuyên truyền; *Thứ tư*, dân chủ trong hoạt động kiểm tra, giám sát đối với công tác tuyên truyền, đây chính là [thước đo] tình hình, tính khả thi và cả những bất cập của một nghị quyết, một quyết định, hay một chỉ thị, [về công tác tuyên truyền, nhằm hình thành chủ trương, chính sách, chương trình, kế hoạch tuyên truyền mới phù hợp với thực tiễn, hoàn cảnh lịch sử cụ thể.

Hai là, dân chủ trong quản lý nhà nước đối với công tác tuyên truyền. Dân chủ trong hoạt động quản lý của Nhà nước đối với công tác tuyên truyền thể hiện trên các mặt sau: *Thứ nhất*, Nhà nước thể chế hoá chủ trương, quan điểm của Đảng về công tác tuyên truyền thành các văn bản pháp luật, xây dựng các chế tài bảo

đảm quyền và lợi ích chính đáng của nhân dân trong công tác tuyên truyền; *Thứ hai*, Nhà nước, bộ máy chính quyền các cấp tạo lập môi trường, điều kiện khuyến khích thông tin hai chiều, thảo luận, tranh luận, hợp tác giữa các chủ thể, giữa chủ thể và đối tượng tuyên truyền; *Thứ ba*, Nhà nước tạo điều kiện về mặt pháp lý để nhân dân được quyền tiếp nhận thông tin, được bàn bạc, trao đổi, đối thoại về những vấn đề trong công tác tuyên truyền có liên quan đến nhu cầu, lợi ích người dân; *Thứ tư*, các cơ quan chức năng xử lý kịp thời, nghiêm minh những tổ chức, cá nhân lợi dụng dân chủ để gây rối, mất trật tự an toàn xã hội, an toàn thông tin và xử lý những tin đồn nhảm, thông tin sai lệch, xuyên tạc, vi phạm quyền tiếp cận thông tin đúng đắn, chính xác của nhân dân.

Ba là, dân chủ trong việc xây dựng và thực hiện nội dung tuyên truyền. Dân chủ trong việc xây dựng và thực hiện nội dung tuyên truyền là đổi mới nội dung tuyên truyền theo hướng sát hợp với thực tiễn, phù hợp với nhu cầu, lợi ích, tâm tư, nguyện vọng và tâm lý đối tượng tuyên truyền, giải đáp được những vấn đề đặt ra từ thực tiễn nhằm mang lại hiệu quả thiết thực trong công tác tuyên truyền. Cụ thể như sau: *Thứ nhất*, nội dung tuyên truyền phải hướng vào việc đáp ứng nhu cầu, lợi ích thông tin của đối tượng, nhóm đối tượng và đây chính là căn cứ đầu tiên, trực tiếp để xác định nội dung tuyên truyền; *Thứ hai*, nội dung tuyên truyền phải phản ánh nhiệm vụ chính trị của đối tượng, phục vụ đắc lực việc hoàn thành nhiệm vụ chính trị của đối tượng ở từng thời kỳ, từng giai đoạn, từng địa phương, từng cơ sở, định hướng và cổ vũ, động viên các đối tượng hoàn thành thắng lợi các nhiệm vụ chính trị; *Thứ ba*, nội dung tuyên truyền phải góp phần nâng cao nhận thức, hình thành niềm tin, cổ vũ đối tượng hoàn thành nghĩa vụ công dân, hoàn thành trách nhiệm người cán bộ, đảng viên, gắn liền với lợi ích thiết thân, chính đáng của từng đối tượng, nhóm đối tượng ở từng địa bàn và từng giai đoạn cụ thể.

Bốn là, dân chủ trong việc lựa chọn, sử dụng phương pháp và hình thức tuyên truyền. Tuỳ theo mục đích, nội dung tuyên truyền mà chủ thể tuyên truyền lựa chọn, sử dụng phương pháp và hình thức tuyên truyền một cách phù hợp (phù hợp với đặc điểm đối tượng tuyên truyền, phù hợp với tình hình thực tiễn tại địa phương, cơ sở, []) hoặc là kết hợp linh hoạt nhiều hình thức và phương pháp để nâng cao hiệu quả tuyên truyền. Để đảm bảo dân chủ trong việc lựa chọn, sử

dụng phương pháp và hình thức tuyên truyền: *Thứ nhất*, việc lựa chọn, sử dụng phương pháp và hình thức tuyên truyền phải xuất phát từ đặc điểm đối tượng của công tác tuyên truyền (đặc điểm tư duy, trình độ chính trị, trình độ nhận thức, đặc điểm tâm lý của đối tượng, các vấn đề tư tưởng, □); *Thứ hai*, việc lựa chọn, sử dụng phương pháp, hình thức tuyên truyền phải căn cứ vào mục đích, nội dung công tác tuyên truyền, đặc biệt là nội dung, đồng thời tùy thuộc vào từng nhiệm vụ cũng như điều kiện, hoàn cảnh cụ thể cùng những phương tiện kỹ thuật hiện có trong từng thời điểm, ở từng địa phương, cơ sở nhất định; *Thứ ba*, phương pháp, hình thức tuyên truyền góp phần phát huy khả năng trao đổi, đối thoại, tương tác hai chiều giữa chủ thể và đối tượng, giữa các chủ thể và giữa các đối tượng với nhau, bởi chỉ thông qua các cuộc tranh luận, trao đổi trực tiếp giữa chủ thể và đối tượng, giữa các chủ thể và giữa các đối tượng với nhau mới có thể đi đến sự thống nhất - đây là tiền đề quan trọng, là yếu tố then chốt đối với việc thực hiện dân chủ trong công tác tuyên truyền.

Năm là, dân chủ trong lựa chọn và sử dụng các phương tiện tuyên truyền. Trong công tác tuyên truyền, phương tiện phải thích hợp, phù hợp với cả đối tượng, chủ thể và nội dung tuyên truyền. Căn cứ vào mục đích, nội dung, phương pháp, hình thức tuyên truyền mà chủ thể có sự lựa chọn và sử dụng phương tiện tuyên truyền hoặc có sự kết hợp các loại phương tiện tuyên truyền một cách phù hợp và mang lại hiệu quả cao nhất. Điều đó được thể hiện: *Thứ nhất*, khi chủ thể lựa chọn và sử dụng phương tiện tác động đến đối tượng, chủ thể không chỉ căn cứ vào khả năng về phương tiện mình đang sở hữu, quản lý, sử dụng mà quan trọng hơn là phải xem xét phương tiện đó có thể được đối tượng sử dụng để tiếp cận nội dung tuyên truyền được hay không, phương tiện đó có thuận lợi cho việc sử dụng của đối tượng không và khi sử dụng phương tiện đó, đối tượng có khả năng chi trả hay không; *Thứ hai*, căn cứ vào quá trình xây dựng và thực hiện nội dung, phương pháp và hình thức mà chủ thể có sự lựa chọn phương tiện hoặc có sự kết hợp các loại phương tiện tuyên truyền một cách phù hợp; *Thứ ba*, phương tiện tuyên truyền phải tạo điều kiện thuận lợi cho quá trình tương tác hai chiều, qua lại giữa chủ thể và đối tượng, giữa các chủ thể và các đối tượng với nhau.

Sáu là, dân chủ trong đánh giá hiệu quả công tác tuyên truyền. Hiệu quả của công tác tuyên truyền được

đánh giá một cách đúng đắn, khách quan, dân chủ, chính là căn cứ quan trọng để chủ thể xác định phương hướng, giải pháp nâng cao chất lượng, hiệu quả ở giai đoạn tiếp theo của công tác này. Dân chủ trong đánh giá hiệu quả tuyên truyền thể hiện như sau: *Thứ nhất*, hiệu quả công tác tuyên truyền được đánh giá không phải ở phía chủ thể của công tác này, ở mức độ tác động từ phía chủ thể mà được đo đạc ở sự thay đổi trong nhận thức, thái độ, niềm tin và tính tích cực xã hội của đối tượng, từ phía đối tượng; *Thứ hai*, nhu cầu, lợi ích, tâm tư, nguyện vọng của đối tượng được thể hiện trong kết quả công tác tuyên truyền là căn cứ, là xuất phát điểm cho việc xây dựng chiến lược, chiến dịch, kế hoạch, xác định phương hướng, nhiệm vụ, giải pháp tuyên truyền cho giai đoạn tiếp theo.

Dân chủ trong công tác tuyên truyền ở nước ta có nội dung rộng lớn, toàn diện, thể hiện trong tất cả các yếu tố cấu thành công tác tuyên truyền cũng như trong sự vận hành và trong mối quan hệ tương tác giữa các yếu tố của công tác này. Phát huy dân chủ trong công tác tuyên truyền đòi hỏi phải phát huy dân chủ trong từng yếu tố cấu thành cũng như trong cơ chế vận hành, trong mối quan hệ tương tác của toàn hệ thống.

Quá trình phát huy dân chủ trong công tác tuyên truyền phải gắn liền và dựa trên cơ sở sự phát triển của dân chủ trong các lĩnh vực khác của đời sống xã hội. Đồng thời, đòi hỏi phải thu hút sự tham gia của toàn thể nhân dân và trách nhiệm lãnh đạo, chỉ đạo, quản lý của toàn bộ hệ thống chính trị nước ta. Phát huy dân chủ, mở rộng hơn nữa quá trình dân chủ trong công tác tuyên truyền không chỉ là mục đích của công tác tuyên truyền mà còn là động lực, là giải pháp nâng cao chất lượng, hiệu quả công tác tuyên truyền ở nước ta trong giai đoạn hiện nay./.

(1) V.I. Lênin (2005), *Toàn tập*, T.38, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr.414.

(2) Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, T.1, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr.19.

(3) C.Mác và Ăngghen (1996), *Toàn tập*, T.29, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr.554.

(4) V.I.Lênin (1977), *Toàn tập*, T.12, Nxb. Tiến bộ, Mátcova, tr.125.

(5) Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, T.5, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr.272.

(6) Đảng Cộng sản Việt Nam (1985), *Một số văn kiện của Đảng về công tác tư tưởng*, Nxb. Sách giáo khoa Mác - Lênin, Hà Nội, tr.33.